

Jernej Mlekuž

Ko teče maščoba skozi papir

O uživanju ultramastnega bureka¹

¹ Gre za predelano besedilo, prej objavljeno v hrvaškem jeziku v *Etnološki tribini* (Mlekuž, 2013).

Nekatere vrstniške fantovske skupine uporabljajo simbolično porabo, razkazovalno konzumiranje mastnega bureka kot upor proti dominantnemu zdravživljenjskemu diskurzu, s katerim so bombardirani v medijih, oglaševanju, v formalnem in neformalnem izobraževanju. A tega dijaškega upora ne smemo razumeti predvsem kot nasprotovanje hegemonskim idejam zdravživljenjskega diskurza, ki si burek tako rad in pogosto privoščiti (še posebej viha nos nad burekovo mastnostjo). Ta srednješolski upor je bržkone treba razumeti bolj kot upor z burekom in za burek, ne pa jasn in načrten upor proti dominantnemu zdravživljenjskemu diskurzu. Ta se tako pojavi kot nekakšen privesek, parazit na priljubljenem – poceni, skoraj vedno in povsod dostopnem in nasitnem bureku, kar še dodatno osmisli in obarva ta upor z/ za burek(om). Upor torej poteka prek spektakularnega stila, ki ga je treba razumeti kot namensko komunikacijo, ki je v subkulturah poudarjena in nenavadna, ki usmerja pozornost nase, ki prestavlja, spreobrača, ruši dominantne pomene in rabe blaga. Seveda pa moramo to namensko komunikacijo – vsaj v primeru dijaške porabe bureka – brati predvsem kot namensko na ravni subkulture. To pa pomeni, da ni zavestno vodena in razumljiva vsem posameznikom, vključenim v subkulturo.

Ključne besede: burek, maščobe, zdravo življenje, mladina, subkulture

Dr. Jernej Mlekuž, Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije, ZRC SAZU. (mlekuz@zrc-sazu.si)

The Grease Runs Through It. On Eating Ultra-greasy Bureks

Various male peer groups use a form of symbolic consumption, the topical consuming of greasy bureks, as a form of rebellion against the dominant healthy-lifestyle discourse with which they are bombarded in the media, advertising, formal and informal education. But this high-school rebellion cannot be understood primarily as an opposition to the hegemonic ideas of healthy-lifestyle discourse which holds the burek so close to its heart and often indulges in it (it particularly turns up its nose at burek's fattiness). This high-school rebellion most likely has to be understood more as a rebellion with and for the burek, and not as a clear and planned revolt against the dominant healthy-lifestyle discourse. Healthy-lifestyle discourse thus appears as an appendage, a parasite on the popular »cheap and nearly always and everywhere available and satisfying burek, which gives further meaning and nuance to this rebellion with/for the burek. The rebellion therefore occurs through a spectacular style, which has to be understood as intentional »communication which in subcultures is emphasized and unusual, which calls attention to itself, which represents, overthrows and destroys the dominant meanings and uses of commodities. But of course this intentional communication« – at least in the case of teenagers – eating bureks has to be read as intentional at the level of the subculture. And this means that it is not done consciously or is even understood by all of the individuals in the subculture.

Keywords: burek, fat, healthy lifestyle, youth, subcultures

Dr. Jernej Mlekuž, Slovenian Migration Institute, Research Centre of the Slovenian Academy of Science and Arts. (mlekuz@zrc-sazu.si)

² Sem spadajo afiniteta do hitre prehrane, vegetarijanstvo in motnje hranjenja. Zlasti odraščajoča dekleta in mlade ženske uporabljajo, po Deborah Lupton (1996: 55–56), hrano za izražanje nestrinjanja ali upora, ker imajo na voljo manj družbenih virov kot moški.

³ Gradivo za osrednji del te raziskave temelji na ustnih pogovorih in dopisovanju po elektronski pošti v letih 2005 in 2006 in delno na neposrednem opazovanju dijaškega uživanja »ultramastnega bureka« v letu 2007.

⁴ Osredinjenost na zasebne preživetvene strategije ima vzroke v pešanju socialne države konec osemdesetih let, pomanjkanju sredstev za socialno in zdravstveno varstvo ter s tem povezanih pozivov medicinskih strokovnjakov in države k individualni odgovornosti za zdravje (Tivadar, 2006).

Pa zamastimo papir

Burek, ta »mastni nizkotnež«, kot ga opiše *Lonely Planetov* vodnik za Ljubljano (Davenport, 2006), nam je z besedami burekofobov »grdo, umazano, zlobno« zamastil prste, jezik in druge nepogrešljive organe. No, a v tej burekzgodbi ne bomo ostali le pri zamastjenih organih. Burek nam je zamastil tudi mladež.

Številne študije so pokazale, da otroci in najstniki pogosto uporabljajo hrano za vzpostavljanje osebne avtonomije in kot sredstvo upora proti avtoriteti odraslih (glej Lupton, 1996: 55–59).² Hrana, še zlasti hitra prehrana, je eno velikih bojnih polj, kjer se bijejo bitke med starši in otroki, med starimi in mladimi. Hrana seveda ločuje starše in otroke na več ravneh. Starši in odrasli s hrano disciplinirajo (ali vsaj poskušajo disciplinirati) otroke in mlade in s hrano tako vzpostavljajo avtoriteto. Opazimo lahko tudi poseben status hrane mladih v prehranski ideologiji, v kateri imajo priljubljene jedi otrok in mladih praviloma nizek prehranski status (glej Lupton, 1996; Tivadar, 1998: 57–61).

Na tem bojnem polju se je odigrala (in se bržkone še vedno odvija) tudi bitka za burekove pomene. Ta, za glasni in hegemonski zdravoživljenjski diskurz »mastni nizkotnež«, »mastna navlaka«, je med nepokornimi dijaki stvar »boljša od vsake Ljubljanke« ali še preprosteje: »burek je velik«. A kot bomo pokazali v besedilu, tega dijaškega boja, nepokorščine, ni mogoče razumeti kot neposreden boj idej, konceptov, diskurzov, ideologij, ali če smo še natančnejši, kot ekspliciten upor nasproti zdravoživljenjskemu diskurzu – diskurzu, ki nam govori, zapoveduje, vsiljuje, kako moramo zdravo/pravilno živeti in ki je »slovenskega« pouličnega junaka ožigosal za »mastnega nizkotneža.« A preden nam papir zapacka ta mastna, zamaščena mladež,³ in preden ugriznemo tudi sami v mastni burek, še nekaj pustega znanstvenega balasta.

Ko maščoba teče skozi papir

V skladu s teoretiki pozne moderne (Giddens, 1990; Beck, 1992) lahko sodobno povečanje skrbi za telo, zdravje, prehrano razumemo kot individualiziran odgovor na vsa kompleksnejša družbena dogajanja, ki posameznika odrivajo od političnih in družbenih odločitev. Tako je osredinjenost posameznika na svoje telo, kot pravi Tanja Kamin (2004: 19–20): »[...] umik v navidezno obvladljivo, je individualizirana izkušnja, ki pa je hkrati tudi družbena prezentacija individualne odgovornosti do sebe in do širše družbe. Odgovornosti, ki se na ravni družbe kaže (in presoja) v kazalnikih (ne)zdravega telesa.«⁴

Medicinski diskurz – v jeziku tega besedila zdravoživljenjski diskurz –, ki je med dominantnejšimi v sodobnih zahodnih družbah, izrazito prežema, obvladuje vsakdanje življenje (Kamin in Tivadar, 2003), prav tako pa tudi popularni, življenjskostilni, novinarski in še kakšen diskurz, o čemer govorijo številni avtorji (glej Kamin, 2004: 89). Medikalizacija vsakdanjih praks pred posameznika, kot pravi Kevin White (2002: 48), postavlja vprašanje, ali res želi medikalizirati vse vidike svojega življenja – osebnost, ljubezensko življenje, zakonsko zvezo, otroke? Ob tem se lahko vprašamo, ali res posamezniku samo postavlja vprašanja? Mar mu ne vsiljuje predvsem odgovorov?

Eno takšnih vprašanj, ki vsiljujejo največkrat neizogibne odgovore, je izogibanje ali strah pred maščobami. Maščobe, še posebno živalske maščobe, še ne tako dolgo nazaj visoko vrednotena komponenta hrane, imajo danes v znanstveno-strokovnem in popularnem diskurzu skoraj brez izjeme status »hudičeve substance« (Lupton, 1996: 82; Williams in Germov, 1999: 207; Montanari, 1998: 216–223). Kot so pokazale študije, opravljene v zahodnih (post)industrijskih družbah, ljudje rutinsko označujejo mastno hrano za nezdravo, še posebno, če so maščobe vidne (glej Lupton, 1996: 80–82).⁵

V knjigi *Burek.si?! Recepti / koncepti* (2008) sem pokazal, da je mastnost ena dominantnejših, pogostejših konotacij bureka, verjetno najbolj dominantna v družbi tistih, ki poudarjajo materialne, fiziološke značilnosti bureka. In še več. Burek je postal označevalec, ki je zelo pogosto, če ne kar največkrat na delu, kadar se piše, govori, razmišlja o mastnosti. Mastnost bureka je torej tista točka, okoli katere se kot mačka okoli vrele kaše najbolj vrti zdravoživljenjski diskurz, predvsem tisti del, ki z burekom upravlja v fiktivnem, domišljijem in idejnem pogledu. Medtem ko je torej v znanstvenem in strokovnem prehranskem diskurzu velik delež maščob po navadi le ena od negativnih značilnosti, potez bureka, se zdi, da ta v nestrokovnem, popularnem povsem prevladuje.

Številni intervjuvanci, sogovorniki, prijatelji, ki so mi zaupali, da bureka ne jedo ali ga jedo le poredko, so kot vzrok najpogosteje navedli njegovo mastnost. Pogosto, ne da bi jih po mastnosti sploh spraševal. Ali Žerdin tako v elektronskem pismu (31. 3. 2005) na vprašanje »Imate kakšen dodaten/drug namig glede 'bureka' in 'subkultur', glede bureka in 'slo. kulture' ali glede bureka na splošno?« na kratko odgovarja: »Ja. Meni se zdi burek preveč *masten*.«⁶ Mastnost je zelo pogosta spremljevalka tudi različnih medijskih burekizjav. Tako v članku *Obleka naredi vojaka*, ki govori o novih oblačilih slovenske vojske, med drugim beremo: »Materiali so zgodba zase: suknič, hlače in krilo so iz teflonsko obdelane mešanice volne in poliestra, ki je vodoodporna in oleofobna. Pomeni: jako nerada vpije madeže, kar zlasti prav pride pri malicanju *mastnega* bureka [...].« (Mal, 2004: 24) V članku z nagajivo-strašljivim naslovom *Krotilci tigrov v šolskih klopeh* v napotkih mladim preberemo: »Za pridobivanje vseh teh lastnosti je zelo pomembno gibanje, pravilna prehrana (jesti je treba zdravo hrano, se odreči ocvrtim zrezkom, pomfritu, bureku in drugi *mastni* in sladki navlaki [...].« (Zajec, 2000: 3) V komentarju o nekdanjem trenerju Nogometnega kluba Maribor Branetu Oblaku na *Večerovih* športnih straneh med drugim piše:

Na <http://talk.to/braneoblak> je tako mogoče zaslediti marsikaj vulgarnega (Če ga dobimo tu, ga kastriramo), *mastnega* (Oblak je burek), dvomljivega (A bi Maribor igral bolj napadalno, če bi imel Oblaka na klopi?), srceparajočega (Ljudem, ki so te imeli nekoč radi, si pokazal svojo športno obnašanje), spravljivega (Oblak, smiliš se nam) [...] (Stojič, 1999: 19)

Na zadnji strani ovitka prve antološke zbirke stripov avtorjev in avtoric iz vzhodne in srednje Evrope, poimenovane *Stripburek: comic from behind the rusty iron curtain*, posebne, tematske izdaje slovenske stripovske revije *Striburger*, najdemo v enačbi za burek mastnost, opremljeno s kvadratom (Klemečič in Ruijters, 1997: zadnja stran ovitka):

$$\text{burek} = \frac{(\text{meat or cheese or apples}) + \text{grease}^2 \times \text{heat}}{\text{yoghurt or home made plum brandy}}$$

⁵ V sedemdesetih letih 20. stoletja so medicinska znanost, državne zdravstvene in druge avtoritete in modna industrija sprejele protimaščobno držo (Williams in Germov, 1999: 207). Podobno usodo kot maščobe so doživele tudi številne druge prehranske sestavine in živila (sladkor, bel kruh in na splošno bela barva v hrani, ki je bila še v šestdesetih letih dvajsetega stoletja vrednotena zelo visoko).

⁶ Kurziva v burekizjavah je, če ni posebej poudarjeno, delo dr. Bureka.

⁷ Kot je pokazala študija o prehranskih navadah ljubljanskih osmošolcev, »so osnovnošolci dobro seznanjeni z zdravim načinom življenja in prehranjevanja ter da hitre prehrane ne uvrščajo med zdravo prehrano« (Medved in drugi, 1998: 211). Hm, le kje je potem težava, zakaj ti še vedno jedo nezdravo? Prelom v slovenskem diskurzu promocije zdravja se je zgodil v devetdesetih letih 20. stoletja, ko se začne, kot pravi Tanja Kamin (2004: 97), obdobje intenzivne rasti komunikacijskih intervencij za promocijo zdravja, ki so usmerjene k posameznikom in so skladne s premiki k novemu, zgoraj nakazanemu zdravstvenemu varstvu. Čeprav avtorica govori predvsem o promociji zdravja, se devetdeseta leta kažejo tudi kot čas opaznega vstopanja medicinskega diskurza v vsakdanje življenje. Raziskave Slovenskega javnega mnenja kažejo, da se ljudje od devetdesetih vedno več ukvarjajo z zdravjem, vse več se rekreirajo, vse več uporabljajo »zdrava« živila, vse več preventivno hodijo k zdravniku, vse manj jih kadi itd. (glej Toš in Malnar, 2002: 91–94). Ob tem lahko opazimo tudi porast uredniških in medijskih vsebin, ki se tako implicitno kot eksplicitno ukvarjajo z zdravjem. Poleg revije *Zdravje*, ki izhaja od leta 1978 in je po metodi zadnjega branja v drugem polletju 2005 z mesečno naklado dosegla 169.000 bralcev, kar jo je uvrstilo na »odlično« tretje mesto med mesečniki na slovenskem trgu, je na slovenskem trgu od decembra leta 1993 še mesečnik *Viva* s podnaslovom *Revija za zdravo življenje* in od marca 2004 mesečnik *Lepa in zdrava*. Prav tako so začeli številni slovenski dnevniki uvajati posebne priloge o zdravju, za vsebine o zdravju pa je čedalje več prostora tudi v življenjsko-stilnih revijah in na splošno v številnih drugih medijih. Verjetno bi zaznali veliko povečanje zanimanja in vsebin o zdravju tudi na drugih področjih v javnem (recimo oglaševanje) in zasebnem življenju (recimo neformalni pogovori). Medikalizacija vsakdanjega življenja je brez dvoma v zelo veliki meri kriva za povečevanje zanimanja za (zdravo) prehrano. V tem kontekstu naj omenim, da vse zgoraj naštetje velik del prostora namenjajo zdravi prehrani. A povečanje zanimanja za hrano se ni pojavilo, artikularilo le znotraj medicinskega diskurza. Tu je treba omeniti čedalje večji pomen

Zdravoživljenjski diskurz – diskurz, ki nam govori, zapoveduje, vsiljuje, kako moramo zdravo, pravilno živeti – je torej v burekovi mastnosti videl, odkril Ahilovo peto in vanjo usmeril glavino svojih kopij. Mastnost – ta hudičeva substanca nove, zdravemu življenju klanjajoče se dobe – je bila odkrita v bureku in začel se je pogrom, inkvizicija, lov na čarovnice z vsem potrebnim spektaklom. Tovrstne mastne burekizjave bi lahko servirali v nedogled. A vrnimo se k mladim in njihovem uživanju ultramastnega bureka.

Iz pogovorov s ljubljanskimi srednješolci se je pokazalo, da fantovske skupine, predvsem ali izključno z gimnazij, uporabljajo simbolično porabo, razkazovalno konzumiranje mastnega bureka kot upor proti dominantnemu zdravoživljenjskemu diskurzu, s katerim so bombardirani v medijih, oglaševanju, v formalnem in neformalnem izobraževanju.⁷

Za te vrstniške, predvsem ali izključno fantovske skupine, ni vsak burek enako dober. Dober oziroma pravi je le masten burek, ki ga pripravljajo in prodajajo na mestnih ulicah po navadi le določeni albanski burekpeki. Bureki, ki veljajo za manj mastne, torej bureki iz »slovenskih« pekarn in industrijskih obratov, ne spadajo med dobre bureke. Ideal bureka je, kot se lahko tudi med srednješolci sliši, »ultramasten burek«, pri katerem »teče maščoba skozi papir«. Dijak Škofijske gimnazije Anže Jesenko, ki se, kot priznava, z burekom v roki dela norca iz hujšanja in štetja kalorij, v elektronskem pismu (21. 3. 2005) zagovarja, »da je bolj masten burek po navadi boljši ... Ko dobiš burek, ki ga vidiš skozi papir, že v naprej veš, da bo dober.« Dijak Bežigradske gimnazije Jure Vogrinc (pogovor, 7. 7. 2006) pa je še bolj udaren: »Definicija bureka je, da mora bit masten.«

O tovrstni subverzivnosti porabe bureka pa ne govorijo le neposredne izjave. Uživanje mastnega bureka je pogosto začinjeno s šalami na račun štetja zaužitih kalorij, na račun debelosti, na račun ženskega izogibanja prehrani z maščobami in redilni hrani sploh, na račun zdravja. Navedimo le nekaj tovrstnih izjav, ki mi jih je pogrel z idejami dobro založen Jure Vogrinc (pogovor, 7. 7. 2006), nekaj pa sem jih tudi sam ujel ob opazovanju manjše skupine dijakov ob uživanju bureka nekega spomladanskega dopoldneva leta 2007 (točen datum se je izgubil v luknjičastem spominu) pred okrepčevalnico Dino Burek v podhodu pri Plavi laguni: »Dej, gremo štet kalorije.«; »Enkrat je kolega vprašal [prodajalca bureka], da hoče met dieten burek. Un sploh ne vem, če je dojel.«; »Jaz sploh ne bom celega bureka, dejmo vzet enga? In nas je pet. [Se šaliyo.] Punce pa dva, tri vzamejo enga skupi. Jaz pa sem sam dva zmazal.«; »Burek masten tam [v poulični burekprodajalni] ni zdrav, gremo v McDonald's, je bolj zdrav.«; »Jaz ne smem bureka, se bom zredil.«⁸

Skupina sošolcev z Gimnazije Bežigrad, ki občasno zamenja šolsko malico za burek ali si ga privoščijo po zateženem pouku v bližnjem bureklokalu, se pogosto zabava na račun zaposlene prodajalke. Ta naj bi si umivala roke le enkrat na teden in v tem (ne)umivanju naj bi bil ključ mastnosti bureka. Namreč, če si v četrtek zvečer umije roke, potem bo v petek zjutraj burek malo masten, vsak naslednji dan v tednu pa bo bolj masten.⁹

Maščoba, ta hudičeva substanca, ta osrednji kamen spotike, vsaj tistega bolj fiktivnega segmenta zdravoživljenjskega diskurza postane torej med dijaki kvaliteta, o kateri se govori na ves glas. Seveda pa v tej zgodbi, vsaj po mojem mnenju, pripada glavna vloga bureku. In to ne le zaradi svoje pregovorne mastnosti in pogostega pajdašenja z zdravoživljenjskim diskurzom, ampak tudi ali predvsem zaradi dijaške priljubljenosti – dostopnosti in nasitnosti bureka. A začnimo to zgodbo z nekoliko drugega konca.

Zdi se, da oblastna razmerja ne morejo obstajati brez mest nepokorščine. Nepokorščina, upor pa se, kot je pokazal Dick Hebdige (1979) na primeru britanskih subkultur, izvaja in kaže tudi na ravni vsakodnevnih, navidezno banalnih in nepomembnih stvari. Po Hebdigeju subkulturni izziv dominantni kulturi ne izvira neposredno iz njihovega nasprotovanja tej, ampak se odraža in odvija predvsem na ravni stila. V primeru dijaške porabe bureka pa se zdi ta upor še nekoliko bolj prizemljen, materializiran. Kaj mislim s to prizemljenostjo, materializiranostjo? Mislim, da tega dijaškega upora ne smemo razumeti predvsem kot nasprotovanje hegemonskim idejam zdravoživljenjskega diskurza, v katerem se burek znajde zgolj kot medij, semiotsko orožje, označevalec. Menim, da moramo ta srednješolski upor razumeti bolj kot upor z burekom in za burek, ne pa jasen in načrten upor proti dominantnemu zdravoživljenjskemu diskurzu. Zdravoživljenjski diskurz se tako pojavi, znajde kot nekakšen privesek, parazit na priljubljenem – poceni, skoraj vedno in povsod dostopnem in nasitnem bureku, kar še dodatno osmisli in obarva ta upor z/za burek(om). O tem nam konec koncev pričajo tudi pogovori z burekborci, ki le redko in težko vidijo, pripoznajo, osmislijo domnevno velikega sovražnika – zdravoživljenjski diskurz. Miha Čančula, prijatelj in sošolec avtorja večine zgornjih izjav – Jureta Vogrinca, komentira to prijateljevo šaljivost in svoje zaveznitvo z burekom takole:

Jah, jure rd take stvari izjavlja. In pol se režimo. Ampak vsaj v mojem primeru gre ponavadi za norčevanje iz punc ki ful mislijo da so debele pada morjo shujšat pa to. Pa gre tud zato da je burek dober. Na upor proti medijem sploh nism pomislu ker ponavad sploh ne berem takih reči in tud če jih se me ne primejo. (Miha Čančula, elektronsko pismo, 13. 7. 2006)

Burek je namreč, kot smo že rekli, za ta dominanten zdravoživljenjski diskurz znak prepovedane identitete, ogroža dominanten svet in v tem boju za burek nekateri burekborci – nikakor pa ne vsi – bolj ali manj zavestno prepoznajo tudi tega burekovega sovražnika, ki pa se zdi zaradi svoje vseprisotnosti, zaradi tesne povezanosti z deklinško obsedenostjo z vitkim in lepim telesom in verjetno še zaradi česa, še posebej priročen, zabaven in ljub sovražnik. Seveda pa se zdi, da so pri vsem skupaj pomembnejše fore, štosi, zabava kot pa kakršenkoli hudo resen upor, visoke ideje in cilji.

telesnega videza, povečanje pomena prostočasnih dejavnosti (kamor spadata tudi kuhanje in prehranjevanje), vse večjo stilizacijo življenja, znotraj katere ima (lahko) hrana zelo opazno mesto.

⁸ Vse navedeno burekgradivo (intervjuje, e-pisma, terenske zapiske idr.) hrani dr. Burek.

⁹ V tem kontekstu je zanimiva študija Chapman in Maclean (v Lupton, 1996: 58) o prehranjevanju kanadskih najstnic. Te uživanje nezdrave hrane povezujejo tako s pozitivnimi (ugodje, zabave, druženje s prijatelji/cami, odsotnost starševske avtoritete) kot z negativnimi momenti (debelostjo, krivdo, požrešnostjo). Zdrava hrana pa je na drugi strani asociirana z domom, nadzorovanjem telesa in telesne teže, skrbjo za videz in starševskim nadzorom. Kljub dietetski ozaveščenosti pojmujejo nezdravo hrano kot normo, zdravo pa kot čudaštvo. Avtorja povzameta, da je zveza med samostojnostjo, adolescentsko identiteto in nezdravo prehrano močnejša od strahu pred debelostjo.

¹⁰ Pri britanskih subkulturnih stilih, vsaj za Hebdigejev čas, je bila ta rekontekstualizacija blaga, predmetov najbolj izrazita in opazna pri oblačilnem videzu punkerjev. Predmeti z najbolj banalnimi konteksti – vrvice za WC kotliček, sponke, plastične vrečke, tamponi, žiletke – so postali del njihovega stila (Hebdige, 1979: 107 in drugje).

¹¹ V izvirniku: »Ljudje delajo svojo lastno zgodovino, toda ne delajo je, kakor bi se njim zljubilo, ne delajo je v okoliščinah, ki so si jih sami izbrali, /.../« Pa še nadaljevanje te monumentalne in nadvse slikovito formulirane misli: »/.../ temveč v okoliščinah, na kakršne so neposredno zadeli, kakršne so bile dane in ustvarjene s tradicijo. Tradicija vseh mrtvih pokolenj leži, kakor mora, na možganih vseh živih ljudi.« (Marx, 1979: 452)

¹² V opisu bloga oziroma burekprojekta pravi naslednje: »Ideja je preprosta. Kvaliteta burekov po burekarnah zelo variira. Cena malo manj. Po vsakem pojedenem bureku bom tu napisal, kakšen je bil. Koliko *masten*, kako okusen, oblika, cena ...«. Mastnost torej postavi pred okus.

Kot je pokazal Dick Hebdige (1979), subkultur ne smemo razumeti, brati kot neposreden upor dominantni kulturi, hegemoniji, konsenzu, ki so ga vsilili vladajoči. Upor poteka prek spektakularnega stila, ki ga je treba videti, kot poudarja Hebdige (1979: 100 in naprej), kot namensko komunikacijo – komunikacijo, ki je v subkulturah poudarjena in nenavadna, ki usmerja pozornost nase, ki prestavlja, spreobrača, ruši dominantne pomeni in rabe blaga.¹⁰ Seveda pa moramo to namensko komunikacijo – vsaj pri dijaški porabi bureka – brati predvsem kot namensko na ravni subkulture. To pa seveda ne pomeni, da je zavestno vodena in sploh razumljiva vsem posameznikom, vključenim v subkulturo.

Torej, pri razvozlanju tega dijaškega prisvajanja bureka mislim, da moramo začetek zgodbe iskati v burekovi dostopnosti, cenenosti in nasitnosti. In šele nato se pojavijo pomeni, diskurzi, upori, ki to porabo, prisvajanje dodatno začinijo. S parafrazo Karla Marxa (1979: 452): Ljudje dajejo stvarjem pomen, toda ne v pogojih, ki so si jih sami zbrali.¹¹

Da ne bo papir le masten

Subverzivnost ali vsaj nekakšno ironijo do hegemonskega zdravživiljenjskega diskurza, seveda v kontekstu bureka in njegove nezdravosti, mastnosti, pa najdemo tudi zunaj dijaškega miljeja.

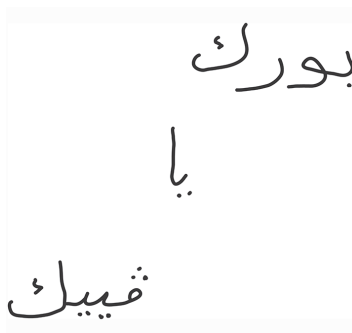
»Navaden povprečnež, ampak hkrati veliki burekolog«, kot se opiše Franc Marušič – Lanko, pri ocenjevanju burekov nenehno omenja, ocenjuje, vrednoti tudi njihovo mastnost.¹² Na *Delovi* spletni strani, v »Burek blogu«, kjer te ocene najdemo, pri ocenjevanju bučkinega bureka iz Pekarne Damajanty Seam v Ljubljani pravi med drugim tudi naslednje:

[...] ugotoviti, ali je za suhost kriv nemasten rastlinski nadev ali burekarna in svetovni nazor glavnega burekopeka. [...] Območje bolnišnic daje burekarni pridih zdravja ali pa vsaj zdravstvene varnosti ..., ki je po mojem mnenju tudi glavni krivec za nemastnost burekov. (Marušič, 2006)

Scenarist Tomaž Cuder (2005: 34) v *Večerovi Sobotni prilogi* v rubriki Pred izbrisom, v kateri so nametane izjave bolj ali manj znanih ljudi, pravi: »Sanjska ženska ne potrebuje fitnesa ali aerobike, gre tudi na burek, zna zamenjati gumo na avtu in ne uporablja znanega, poceni izgovora, da jo boli glava.« Rečeno z obteženimi besedami Michaela Foucaulta (1991: 118): »Če namreč drži, da je v srcu oblastnih razmerij in permanentni pogoj njihovega obstoja nepokorščina in neka bistvena trdovratnost principa svobode, potem ni nobenega oblastnega razmerja brez sredstev za osvoboditev ali možnosti za pobeg.«

Od teh visokih besed se vrnimo še za trenutek k mladim in njihovem uživanju bureka. No, vendarle je treba reči, da so pri dijaški in nasploh mladinski simbolični porabi bureka prisotni tudi drugi vidiki upora. Kot sem že zgoraj zapisal, gre pri dijaški porabi bureka predvsem za upor za burekom in za burek in tega je treba razumeti kot nekakšen brikolaž različnih pomenov, interesov, asociacij. Nedvomno gre tako tudi ali predvsem za upor proti amerikanizaciji, ki jo zelo pogosto

simbolizira »mcdonaldizacija« (na kar kažejo številne razprave na spletnih straneh, konec koncev že naslov razprave »Burek VS McDonald's« (Zygo, 2004), pa seveda vsebina te razprave na spletni strani Slovenskega Tolkienovega društva Gil-galad), za nasprotovanje dominantni družinski strukturi prehranjevanja in sploh za upor proti avtoriteti odraslih, za zavračanje jugofobije, balkanofobije in drugih nacionalističnih pojavov (kar manifestirajo debate, komentarji, izjave na številnih spletnih straneh, klepetalnicah – navržimo le naslov besedila »Burek bi, a damije ne, a??« (Pranić, 2006)¹³ na spletni strani »Student Info«, ki se razvije v vročo razpravo). Ti simbolični pomeni bureka med dijaki in mladimi na splošno pa se kažejo tudi v bogati (sub)kulturni produkciji: v zelo različnih besedilnih oblikah, v različnih kontekstih v slengu, v zelo različnih oblikah na spletnih straneh, v štosih, forah, štorijah in še kje.¹⁴ Kaj mislite, da pomenijo te spodnje packe?

Gre za napis »burek je velik« v arabskem jeziku, parafrazo »Bog/Alah je velik«, ki jo najdemo na vstopni spletni strani dijaka Škofijske gimnazije. Na minimalistično oblikovano glavno stran je postavil tudi svoj naslednji distih:

Od nekdanj lepé so Ljubljanke slovele,
al boljše od mesn'ga bilo ni nobene (Jesenko, 2005)

Z burekom je poimenoval tudi svoj strežnik. Njegov elektronski naslov je torej: mesni@burek.uni.cc. O njem med drugim pravi tudi naslednje: »Nekaj [ljudi, ki so obiskali spletno stran in bili nad njo navdušeni] me jih je prosilo za e-naslov na mojem strežniku, seveda so ga dobili. Imeti naslov na bureku je pravi statusni simbol.« Na vprašanje, »Zakaj burek?«, zenovsko odgovarja: »Mogoče zato, ker rad jem burek :)« (Anže Jesenko, elektronsko pismo, 21. 3. 2005)

Preden ta mastni papir leti v smeti

Pri razvozlanju dijaškega prisvajanja in uživanja bureka – pogosto začinjenega s šaljenjem na račun hegemonškega zdravoživiljenjskega diskurza – moramo torej začetek zgodbe iskati v burekovi dostopnosti, cenenosti in nasitnosti (skratka priljubljenosti). Šele nato so na vrsti pomeni, diskurzi, upori, ki to porabo, prisvajanje dodatno začinjijo ali, če smo natančnejši, zamastijo.

¹³ Isto besedilo z istim naslovom najdemo tudi drugje. Recimo na začetku ene od razprav na spletni strani »ObalaNET«.

¹⁴ Besedilo komada B mashina skupine Siddharta je dijak Bežigradske gimnazije Miha Čančula (elektronsko pismo, 12. 7. 2006) recimo prepešnil v »Burek Mashino«. Prav tako je sestavil pesmico, ko je njegov najljubši »burekaš« na postaji Emona zaprl svoj kiosk (pesem se žal ni ohranila v pisni obliki). Jure Vogrinc (pogovor, 7. 7. 2006) pravi, da je v njegovem razredu zelo razširjen naslednji štos: »Če je neki nov pojem in ljudje ne vedo, kako se reče, eventualno ali eventualno. Pol en v klasu reče E kot burek.« Katerakoli črka kot burek torej. Ko se s sošolci ali prijatelji odpravi na burek, pravi, da pogosto izumljajo novo štos, fore v zvezi z burekom in ponavljajo stare, kot recimo: »Gremo ribji burek narest.« Tudi kratek vpogled v preteklost nam govori o bogati dijaški oziroma mladinski burekprodukciji. V sredini devetdesetih let naj bi obstajalo več tako imenovanih garažnih (hard core, punk, ska) skupin z besedili, v katerih naj bi bil tako ali drugače prisoten burek. Nekdanji dijak Gimnazije Poljane Ivan Mitrevski se recimo spominja skupine iz sredine devetdesetih let z imenom Kripel Bataljon s komadom oziroma refrenom v nekem komadu »Burek, burek, oj, oj, oj«.

Drugače rečeno: dijaki, ki uživajo ultramasten burek, tega ne počnejo predvsem zato, da bi se upirali zdravoživiljenjskemu diskurzu. To počnejo zato, ker je burek poceni, skoraj vedno pri roki, nasiten, se je z rokami, je okusen. Še okusnejši pa je tudi za to, ker je za širokoustni, glasni, nadležni zdravoživiljenjski diskurz »mastni nizkotnež«.

Literatura

- BECK, ULRICH (1992): *Risk Society. Towards a New Modernity*. London: Newbury Park; New Delhi: Sage.
- FALK, PASI (1994): *The Consuming Body*. London: Thousand Oaks; New Delhi: Sage.
- GIDDENS, ANTHONY (1990): *The Consequences of Modernity*. Cambridge: Polity Press.
- FOUCAULT, MICHAEL (1991): *Vednost – oblast – subjekt*. Ljubljana: Krt.
- HEBDIGE, DICK (1979): *Subculture: The Meaning of Style*. London, New York: Methuen, Co.
- KAMIN, TANJA in TIVADAR, BLANKA (2003): Laično upravljanje s telesom v imenu zdravja: iskanje ravnotežja s prehranjevanjem. *Teorija in praksa* (5): 891–908.
- KAMIN, TANJA (2004): *Promocija zdravja kot mit opolnomočenega državljana*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- LUPTON, DEBORAH (1996): *Food, the Body and the Self*. London itd.: Sage.
- MARX, KARL (1979): Osemnajsti brumaire Ludvika Bonaparta. *Izbrana dela v petih zvezkih. III zvezek*. V K. Marx in F. Engels (ur.), 445–574. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- MEDVED, META, KELŠIN, NEVENKA, MILOŠEVIČ NATAŠA, ULČAKAR, TADEJ in KUS PRIMOŽ (1998): Prehrambene navade ljubljanskih osmošolcev. *Zdravstveno varstvo* (37): 211–217.
- MLEKUŽ, JERNEJ (2008): *Burek.si!? Koncepti / recepti*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
- MLEKUŽ, JERNEJ (2013). Burek je mastan, ultramastan, velik. Uživanje bureka u nekim generacijskim skupinama u Sloveniji. *Etnološka Tribina* (36): 81–69.
- MOMTANARI, MASSIMO (1998): *Lakota in izobilje*. Ljubljana: Založba/*cf.
- TIVADAR, BLANKA (1998): *Hrana kot simbolna potrošnja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- TIVADAR, BLANKA (2006): Elektronsko pismo avtorju, 4. 7. 2006.
- TOŠ, NIKO in MALNAR, BRINA (2002): Stališča o zdravju in zdravstvu: analiza rezultatov raziskav iz obdobja 1994–2001. V *Družbeni vidiki zdravja*, N. Toš in B. Malnar (ur.), 87–161. Ljubljana: FDV, IDV, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij.
- WHITE, KEVIN (2002): *An Introduction to the Sociology of Health and Illness*. London: Sage Publications.
- WILLIAMS, L. in GERMOV, J. (1999): The Thin Ideal. Women, Food, and Dieting. V *A Sociology of Food and Nutrition: The Social Appetite*. L. Williams in J. Germov (ur.), 205–227. South Melbourne (Victoria), Oxford University Press.

Uporabljeno gradivo

- ARHIV DR. BUREKA
- CUDER, TOMAŽ (2005): Pred izbrismom. *Večer, Sobotna priloga* (23. april 2005): 34.
- DAVENPORT, FIONN (2006): *Best of Ljubljana. The Ultimate Pocket Guide e/ Map*. Footscray, Oakland, London: Lonely Planet Publications.
- JESENKO, ANŽE (2005): *Burek je velik*. Dostopno na: <http://burek.uni.cc/> (16. avgust 2006).
- KLEMENČIČ, JAKOB in RUIJTERS, MARCEL (2007): Slika na zadnji strani ovitka. V *Stripburek: comic from behind the rusty iron curtain*, K. Mirović, J. Klemnčič, I. Prassel, R. Bertonecelj in R. Boyd (ur.) Ljubljana: Forum Ljubljana – Stripburger.

- MAL, DOMEN (2004): Obleka naredi vojaka. *Več* (6. februar 2004): 24.
- MARUŠIČ, FRANC (2006) *Burek blog*. Dostopno na: http://www.delo.si/blog/ivanmars/index.php?BLOG_PATH=220&BLOG_ARCHIVE (jesen 2006).
- PRAJNIC, SANDRA (2006): *Burek bi, a damije ne, a??* Dostopno na: (<http://www.student-info.net/portal/portal.php?stran=prva&vs=novice&id=173>) (13. julij 2006).
- STOJIC ALJOŠA (1999): Oblak je faca. *Večer* (23. september 1999): 19.
- ZAJEC, DIANA (2000): Krotilci tigrov v šolskih klopeh. *Delo* (4. september 2000): 3.
- ZYGO (2004): *Burek VS McDonald's*. Dostopno na: <http://www.gil-galad.info/smf/index.php?topic=213.0> (2. avgust 2007).